

Determinanten van WAO-toetreding

DRS. B. J. VRIJHOF*

De voortdurende toename van het aantal uitkeringsgerechtigden krachtens de WAO is een ontwikkeling die wetenschappelijke bestudering noodzakelijk maakt. De toetreding tot de WAO is voor *alle* betrokkenen een ernstige zaak die niet met speculaties over mogelijke oorzaken mag worden afgedaan. Het initiatief van de Sociale Verzekeringsraad in samenwerking met het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector van de Rijksuniversiteit Leiden om deze materie onderwerp van onderzoek te maken, verdient dan ook alle waardering 1). Waardering verdient ook de structurele invulling die het onderzoeksteam aan deze opdracht heeft gegeven.

WAO-toetreding wordt terecht beschouwd als een complex fenomeen, waaraan vele, vaak onderling samenhangende, factoren ten grondslag liggen. De keuze van een onderzoeksmodel waarin deze verwevenheid tot uiting kan komen, is daarom een logische, zelfs dwingend daaruit voortvloeiende consequentie. Dit uitgangspunt van het determinantenonderzoek staat niet ter discussie. Wel echter de uitwerking die in het onderzoek aan dit uitgangspunt wordt gegeven. Betwijfeld kan worden of men, na kennisname van de resultaten, meer weet over de determinanten van WAO-toetreding dan voorafgaand aan het onderzoek.

In het determinantenonderzoek wordt uitgegaan van een kernmodel waarin de verklarende variabelen en hun onderlinge relaties worden gespecificeerd. Dit model stoelt deels op literatuuronderzoek en deels op ad hoc veronderstellingen: een gebruikelijke stand van zaken bij wetenschappelijk onderzoek. Gebruikelijk is echter ook dat het veronderstelde model, en de theorie waarop dit gebaseerd is, onderwerp van onderzoek vormt. Hierbij wordt onderzocht of de theorie aansluit bij de empirie, dan wel bijstelling behoeft. Deze toetsing ontbreekt in het determinantenonderzoek. Volstaan wordt met een kwantitatieve beschrijving van de relaties in het structuurmodel (regressiegewichten), waarbij het model wordt voorondersteld. Deze handelwijze lijkt slechts in twee gevallen aanvaardbaar:

1. in het geval dat vooraf duidelijk is dat de theorie een correcte beschrijving vormt van de werkelijkheid. Anders gezegd, als de WAO-toetreding gedetermineerd wordt zoals verondersteld in de theorie. Het zal duidelijk zijn dat m.b.t. WAO-toetreding een theorie met een dergelijke status niet voorhanden is. Dit zou het determinantenonderzoek bij voorbaat tot een overbodige onderneming maken. Het model kan niet anders dan hypothetisch zijn; zij is bovendien op een aantal punten aanvechtbaar. Hierbij kan bij voorbeeld gedacht worden aan het punt van de keuzevrijheid die aan de werknemer in het model wordt toegekend. Deze gedachte wordt door de onderzoekers ontleend aan Philipsen's beslissingsmodel van ziekteverzuim waarin het gedrag van de werknemer wordt verklaard door de begrippen afwezigheidsnoodzaak, afwezigheidsgelegenheid en afwezigheidsbehoefte 2). De onderzoekers hanteren dit model zowel voor de groep vijfmaandszieken als voor de groep WAO-toetreders. Zij merken hierbij op: „Aangenomen wordt dat noodzaak- en gelegenheidsbepalende factoren de ruimte definiëren waarbinnen werknemers kunnen kiezen om afwezig te blijven of weer aan het werk te gaan. Het is duidelijk dat in een aantal gevallen die keuzeruimte klein of zelfs afwezig zal zijn” 3). Deze aanname kan inderdaad van toepassing zijn op de groep van vijfmaandszieken. Op grond van Philipsen's model kan echter niet aangenomen worden dat zij ook geldig is voor de toetreding van WAO. In tegendeel, gezien de WAO-toetredingsprocedure, kan verwacht worden dat in vrijwel alle gevallen deze keuzeruimte nihil zal zijn. Evenmin kan gesteld worden dat het kernmodel uitputtend is, in de zin dat alle mogelijke variabelen in het model zijn opgenomen. Relevante variabelen, zoals arbeidsverleden of ziektegeschiedenis, ontbreken in het model. Kortom, bij voorbaat kan geen overtuiging bestaan van de noodzaak van juist dit kernmodel ter verklaring van de WAO-toetreding.

2. in het geval dat de resultaten onduidelijk steun verlenen aan het theoretisch uitgangspunt. Anders gezegd, als de resultaten zodanig van

karakter zijn dat geen ander dan het gepostuleerde kernmodel daarmee in overeenstemming kan zijn. Het leidt geen twijfel dat dit bij het determinantenonderzoek niet het geval is. Tal van kenmerken van het onderzoek maken de resultaten poly-interpretabel, terwijl de resultaten zelf, om vooral technische redenen, moeilijk interpreteerbaar zijn. Enkele interpretatiemoelijkheden zijn:

— als onderzoeksopzet werd gekozen voor een deels longitudinale (P(WAO/5 m)) en deels transversale (P(5 m)) benadering, waaruit de gezochte relatie (P(WAO)) werd afgeleid. De onderzoekers onderkennen dat aan deze opzet beperkingen kleven 4), maar verwachten niet dat de conclusies bij een ideale — longitudinale — onderzoeksopzet anders zouden luiden. Deze verwachting kan niet op de onderzoeksresultaten gebaseerd zijn; dit geldt met name voor de conclusies die uit vergelijking van de WAO-verzekerden uit een aparte steekproef uit de populatie met de steekproef van vijfmaandszieken worden getrokken. Deze vergelijking laat verschillen tussen beide groepen zien waarvan het niet duidelijk is waaraan deze moeten worden toegeschreven. Zo lijkt het niet waarschijnlijk dat de beantwoording van, in de enquêtes voorkomende, attitude- en opinievragen beïnvloed wordt door de omstandigheid dat de respondent gedurende lange tijd ziek is. Is het antwoord het gevolg van het ziek zijn, of wordt iemand met zo'n antwoord sneller ziek? De onderzoeksopzet geeft geen informatie over de richting van dit soort causale relaties. Een causale interpretatie kan niet gebaseerd zijn op het onderzoek;

— de grote non-respons onder vijfmaandszieken werd gecorrigeerd door herweging aan de hand van informatie over een tiental kenmerken. Zo'n herweging heeft onvermijdelijk statistische consequenties; de factor „toeval” gaat een andere, niet controleerbare, rol spelen, het herwogen resultaat kan niet langer als een selecte proef uit de populatie vijfmaandszieken beschouwd worden.

*De auteur is medewerker van de Stichting Coördinatie van Communicatie met betrekking tot gegevens voor Onderzoek inzake Ziekteverzuim (CCOZ) te Amsterdam.

1) Ph. de Jong, H. Bruinsma, L. Aarts en J.H. Hop, *Determinanten van WAO-toetreding: een eerste totaalbeeld*. Sociale Verzekeringsraad, Zoetermeer, november 1981.

2) H. Philipsen, *Afwezigheid wegens ziekte*, Groningen, 1969.

3) L. Aarts, H. Bruinsma, H. Emanuel, J. P. Hop, Ph. de Jong, B. M. S. van Praag, *Determinanten van WAO-toetreding: een eerste verkenning*, ESB, 18 november 1981, blz. 1134.

4) Zie noot 1).

Onduidelijk is in dit verband hoe de kwantitatieve resultaten kunnen worden geïnterpreteerd. In hoeverre kan de factor toeval worden uitgesloten?;

- de effecten op de toetredingskansen ($P(WAO/5\ m)$, $P(5\ m)$) werden geschat d.m.v. gewone kleinste kwadraten (regressie-analyse), ondanks het feit dat de afhankelijke variabele slechts twee waarden kan aannemen. Om deze reden kan volgens de onderzoekers geen hoge verklaarde variantie, R^2 , worden verwacht. Onduidelijk blijft echter binnen welke grenzen deze verklaarde variantie zal moeten liggen opdat, gegeven de aard en het aantal der variabelen, nog van een ondersteuning van het model kan worden gesproken. De verklaarde variantie in het WAO-determinantenonderzoek lijkt, ondanks de dichotome afhankelijke variabele, voor dit doel aan de te lage kant. Dit geldt voor de verklaarde variantie door de variabelen van de onvoorwaardelijke vijfmaandsziektkans, $P(5\ m)$, die gelijk is aan 0,30, maar zeker voor de verklaarde variantie bij de voorwaardelijke WAO-toetredingskansen, $P(WAO/5\ m)$, die slechts 0,14 bedraagt. Alleen al gezien dit verschil is het twijfelachtig dat in het laatste geval van ondersteuning van het model sprake is. Interpretatie van regressiecoëfficiënten vooronderstelt dat het regressiemodel van toepassing is. Gezien de lage verklaarde variantie bestaat bij het WAO-determinantenonderzoek op dit punt twijfel. Onduidelijk is hiermee of, en zo ja hoe, de regressiecoëfficiënten voor interpretatie vatbaar zijn. Ook de toetsingsresultaten (t-toetsen) bieden in dit opzicht weinig steun, omdat het, gezien de aard van de variabelen, waarschijnlijk lijkt dat niet aan de verdelingsassumpties, nodig voor deze toetsing, zal zijn voldaan.

Kortom, ook de resultaten van het determinantenonderzoek geven weinig aanleiding het theoretisch model als ondersteund te beschouwen. Hierdoor hangen de kwantitatieve uitkomsten in feite in de lucht. Het is niet zeker of deze coëfficiënten dezelfde zouden zijn binnen een ander, en mogelijk beter, model. Gezien de orde van grootte van deze coëfficiënten, en de onderlinge correlaties tussen de bijbehorende variabelen, lijken niet al te hoge verwachtingen over de stabiliteit van de regressieresultaten te kunnen worden gekoesterd.

Ten slotte mogen enige opmerkingen over de toepasbaarheid van het WAO-determinantenonderzoek niet ontbreken. Het spreekt vanzelf dat het onderzoek zoals verricht, niet zonder nut is. Dit nut is echter vooralsnog beperkt. Definitieve conclusies over de determinanten van WAO-toetreding kunnen nog niet worden getrokken. De subtitel

„Een eerste verkenning” van de *ESB*-publikatie geeft vertrouwen dat de onderzoekers dezelfde mening zijn toegedaan. Het is inderdaad het verkennend karakter dat het onderzoek waardevol maakt. Het verschaft een indruk van de variabelen die een rol kunnen spelen bij de WAO-toetreding, en leert tevens dat aan de meeste variabelen, zoals geoperationaliseerd, geen invloed van betekenis kan worden gehecht. Het leert dat het model, of de onderzoeksmethode, of de analysemethode aangepast moet worden wil men tot praktisch toepasbare uitspraken inzake determinanten van WAO-toetreding kunnen komen.

Gezien dit alles wekt het verwondering dat reeds in dit stadium van onderzoek tot publikatie werd overgegaan. Het determinantenonderzoek verkeert nog in een tussenfase, waarin slechts een deel van de voorgenomen analyses zijn verricht. Met name de evaluatie van de meetinstrumenten naar betrouwbaarheid en validiteit behoort nog tot de toegezegde, maar niet gerapporteerde activiteiten. Zonder deze evaluatie ontbreekt een noodzakelijke voorwaarde voor interpretatie van de invloed van de, met behulp van deze instrumenten gemeten variabelen. Dit op zich vormt al voldoende reden om publikatie tot na voltooiing van het onderzoek uit te stellen. Voortijdige publikatie bevat onvermijdelijk een element van speculatie, welke als wetenschappelijk resultaat kan worden misverstaan. Deze reactie kan beschouwd worden als een poging dit soort misverstanden uit te sluiten. De WAO-problematiek vormt een te ernstige zaak om daarover misverstanden te laten bestaan.

B. J. Vrijhof

Naschrift

Vrijhof betwijfelt of hij na kennisname van de resultaten van het determinantenonderzoek WAO meer weet over de determinanten van WAO-toetreding dan voorafgaand aan het onderzoek. Wij gaan ervan uit dat hij daarmee niet bedoelt dat er geen resultaten in het *ESB*-artikel zouden staan, maar dat hij twijfelt aan een aantal methodologische aspecten van het onderzoek welke de geldigheid van de uitkomsten zouden aantasten.

Vrijhof constateert dat:

- a. het gepresenteerde model niet hypothetisch wordt gesteld waar het dat wel zou moeten zijn, gezien het feit dat er geen geaccepteerde theorie m.b.t. toetreding bestaat. Bovendien zou het geaccepteerde model op een aantal punten aanvechtbaar zijn;
- b. de schattingsresultaten geen ondersteuning vormen voor het gepresenteerde model. Gezien de resultaten zou het model bijgesteld moeten worden,

hetgeen wellicht uitkomsten zou geven die verschillen van het nu gevondene.

Op deze twee punten zullen wij kort ingaan.

Ad. a. Het theoretische model, zoals in vogelvlucht beschreven in de *ESB*-publikatie, is hypothetisch van aard; het gaat daarbij om veronderstelde relaties. Nagegaan is in hoeverre dit model aansluit bij de empirie. Hoewel er geen misverstand mag bestaan over het verkennende karakter van onze exercities, menen wij tot dusver te mogen concluderen dat een aantal veronderstellingen wordt bevestigd (zie b).

De aanvechtbare punten uit het model die Vrijhof noemt spreken ons niet zo aan:

- een keuzeruimte bij WAO-uitkering valt, mede op basis van Philipsen's model, zeer wel te verdedigen, waarbij dient te worden aangetekend dat deze keuzeruimte niet alleen bestaat voor de eventuele gezonde WAO-toetreders maar evenzeer voor de zieke werkhervatters;
- relevante variabelen, zoals arbeidsverleden of ziektegeschiedenis, zijn wel degelijk in het model opgenomen (zie schema 2 uit het *ESB*-artikel).

Ad. b. Vrijhof signaleert in de eerste plaats enkele beperkingen en technische tekortkomingen die de interpretatie van de resultaten zouden bemoeilijken. Het wellicht ernstigste punt van kritiek richt zich op het ontbreken van een éénduidige causaliteit in het deel van het onderzoek waarin WAO-verzekerden met vijfmaandszieken vergeleken worden. Met name bij op percepties en attitudes gebaseerde vragen zouden vertekeningen optreden, doordat ten gevolge van het ziekteproces houding en waarneming zouden kunnen zijn veranderd. Dit probleem is door ons onderkend. In het door Vrijhof geciteerde rapport (blz. 70-73) staan enkele hulpresultaten die hierop enig licht kunnen werpen. Daar worden schattingsresultaten vermeld voor de verklaringsmodellen van een aantal van dergelijke (endogene) perceptie- en attitudevariabelen. Ter validering van deze variabelen, en van hun causale interpretatie, zijn deze submodellen (de vergelijkingen 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13 en 14 uit het geformaliseerde structuurmodel, *ESB*, 18 november 1981, blz. 1135) apart geschat voor de steekproef van WAO-verzekerden en voor de steekproef van vijfmaandszieken. De resultaten geven aan dat in statistische zin hetzelfde verklaringsmodel voor beide steekproe-

ven geldt. Dit wijst op een robuuste causale structuur die de door ons gekozen formulering van het model ondersteunt.

Wat de correctie voor non-response betreft het volgende. Zeker heeft herweging in sommige gevallen statistische consequenties, anders zou het een zinloze exercitie zijn. In ons geval was herweging noodzakelijk omdat in het transversale gedeelte van het onderzoek twee steekproeven vergeleken zijn, waarvan bij één minstens een deel van de scores vertekend was door non-response. In dat geval had het achterwege laten van een correctie geleid tot een vertekende schatting van de effecten.

In de derde plaats zouden de percentages verklaarde variantie (R^2) zo gering zijn dat in feite tot verwerping van het gepostuleerde model zou moeten worden overgegaan. Op basis van deze (R^2) kan hiervoor o.i. geen uitspraak worden gedaan. Daartoe moeten de bij de regressies behorende F-waarden bekeken worden; deze zijn 12,6 voor $p(WAO/5m)$ en 22,6 voor $p(5m)$ en leiden in statistische zin tot aanvaarding van het model.

Ten slotte blijft de vraag wat nu de waarde van de uitkomsten is. Volgens Vrijhof hangen de kwantitatieve resultaten in de lucht als het theoretisch model niet volledig ondersteund wordt. Dit lijkt ons een wel zeer rigide opvatting. Nadere analyses hebben bij voorbeeld uitgewezen dat de waarde van significante coëfficiënten niet substantieel wordt aangetast indien de variabelen die niet significant van invloed zijn buiten de regressie worden gelaten.

De toetsing van het gepresenteerde model is stellig niet volledig, het is zoals opgemerkt een verkenning. Ondanks dat menen wij dat een rijke veronderstelling uit het kernmodel dat naast de gezondheidstoestand ook andere factoren van invloed zijn op WAO-toetreding, is bevestigd. Het feit dat o.a. factoren als „de perceptie van arbeidsmarktkansen”, „de perceptie van de promotiekansen” en „arbeidsoriëntatie” daarbij een rol spelen, geeft ons aanleiding om te veronderstellen dat het uitgangspunt van de keuzeruimte voor het individu niet ten onrechte is gekozen.

L. Aarts
H. Bruinsma
H. Emanuel
J. P. Hop
Ph. de Jong
B. M. S. van Praag